

Dr. Öğretim Üyesi

Erol AKCAN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3580-4466>

Iğdır Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi
ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Öğretim Üyesi.
eerolakcan@gmail.com

Eser Geçmişi / Article Past: 29 May 2018 / 13 Ağu 2018

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.428098>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

>> e-ISSN 2458-7672

Mehmet Fazlı Güleç ve İran'da Yaşayan Azeri Türkleri ile İlgili Raporu

Mehmet Fazlı Güleç and His Report Regarding Azeri Turks Living in Iran

Öz

Bu çalışmada, Mehmet Fazlı Güleç'in biyografisi hakkında genel bilgiler verildikten sonra O'nun Birinci Umumi Müfettişlik Başmüsaviri olarak görev yaptığı 1934 yılında İran'da yaşayan Azeri Türkleri hakkında kaleme aldığı rapor üzerinde durulmuştur. Bu raporun, raporu hazırlayan Mehmet Fazlı Güleç'in bu sırada Birinci Umumi Müfettişlik bünyesinde çalışan bir bürokrat olması dışında müfettişlikle bir ilgisi yoktur. İlk defa bu çalışmada tam metin olarak yayımlanan bu rapor gerek Mehmet Fazlı Güleç'in düşünce dünyasına gerekse bu dönem İran'da yaşayan Azeri Türklerinin durumuna ışık tutması açısından önemli bir kaynak niteliğindedir. Çalışmada ortaya konan bir diğer husus, bahsi edilen raporda ortaya atılan düşünceler ile bu dönem Türkiye-İran ilişkiler arasında böyle bir sorunun olup olmadığıdır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Fazlı Güleç, Türkiye-İran İlişkileri, Birinci Umumi Müfettişlik, Türk Dış Politikası

ABSTRACT

This study gives general information about the biography of Mehmet Fazlı Güleç and touches on the report prepared by him on Azeri Turks living in Iran in 1934, when he served as the Principal Consultant of the First Public Inspection. This report has nothing to do with the inspection, except that Mehmet Fazlı Güleç, who prepared the report, was a bureaucrat working within the body of First Public Inspectorate meanwhile. This report, published in full text for the first time in the present study, is an important source for shedding light on not only Mehmet Fazlı Güleç's world of thought, but also Azeri Turks living in Iran in given period. Another issue raised in this study

ATIF: AKCAN Erol, "Mehmet Fazlı Güleç ve İran'da Yaşayan Azeri Türkleri ile İlgili Raporu" *Tarih ve Gelecek*, 4/2 (2018), s. (109-128)

CITE: AKCAN Erol, "Mehmet Fazlı Güleç and His Report Regarding Azeri Turks Living in Iran" *History and Future*, 4/2 (2018), pp. (109-128)

is to examine whether there is such a problem in Turkey-Iran relationships within the light of the ideas put forward in the report.

Key Words: Mehmet Fazlı Güleç, Turkey-Iran Relationships, First Public Inspection, Turkish Foreign Policy

Giriş

Bu çalışmanın ana eksenini Birinci Umumi Müfettişlik Başmüsaviri Mehmet Fazlı Güleç'in İran'da yaşayan Azeri Türkleri ile ilgili 13 Ocak 1934 tarihli raporu oluşturmaktadır. Raporun içerik analizine geçmeden önce bu raporun altında imzası olan Mehmet Fazlı Güleç'in biyografisi hakkında bazı genel bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Mehmet Fazlı Güleç, 1891 yılında Midilli Sancağı'nın Moluva Kazası'na bağlı Efsunde Köyü'nde doğdu. Moluva'da başladığı rüştiye eğitimini İstanbul'da tamamladı. Mercan idadisi ve Mülkiye'den pekiyi derecesi ile mezun olduktan sonra 1913 yılında İzmir valiliğinde maiyet memurluğu görevine başladı. Maiyet memuriyetinden sonra sırasıyla Ayasment (1914), Kınık (1915), Bağarası (1917) nahiyelerinde müdürlük yaptı. Bundan sonra kaymakamlığa terfi ederek Çal, Dinar, Adalar, Bayındır ve Bergama'da görev yaptı. 1927 yılında önce üçüncü sınıf mülkiye müfettişliğine arkasından İzmir ve İstanbul vali yardımcılığına getirildi. 14 Mayıs 1932 tarihinde İstanbul vali yardımcılığından alınarak Birinci Umumi Müfettişlik Başmüsavirliği'ne atandı. İki yıl bu görevini sürdürdükten sonra 26 Mayıs 1934'te Bursa valiliğine getirildi. Mehmet Fazlı Güleç, bundan sonraki hayatını altıncı dönem Bursa mebusluğu hariç tutulacak olursa, emekliye ayrılacağı 31 Mayıs 1950 tarihine kadar valilik yaparak geçirdi. Kendisi 1966 yılında İstanbul'da vefat etmiştir¹.

Biyografisiyle ilgili verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Mehmet Fazlı Güleç, Mülkiye çikışlı ve deneyimli bir bürokrattır. Aşağıda, üzerinde duracağımız raporu kaleme aldığı tarihte kırklı yaşların içerisinde ve Birinci Umumi Müfettişlik Başmüsavirliği görevinde bulunmaktadır. Yeri gelmişken belirtelim ki bu raporun, Mehmet Fazlı Güleç'in bu sırada bulunduğu görev alanı ve yetkisi ile herhangi bir ilgisi yoktur. Nitekim Birinci Umumi Müfettişlik ile ilgili yapılan çalışmalarda böyle bir rapor üzerinde de durulmamıştır². Güleç'in bu raporu hazırlamasına bu tarihlerde Türkiye ile İran arasında devam eden sınır tespit görüşmeleri vesile olmuştur. Raporun başlangıcında da ifade edildiği gibi Güleç, son defa Makû'de toplanan Türkiye-İran Daimi Hudut Komisyonu'nda hükümeti temsil eden heyete riyaset için bölgeye gitmiştir. Kendi ifadesiyle "bu

- 1 Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. IV, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s. 1602-1603; Kazım Öztürk'ün hazırladığı TBMM albümünde ölüm tarihi 16 Mart 1942 olarak verilmektedir. Bu bilgi doğru olmasa gerekir. Bkz. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (23 Nisan 1920-14 Ekim 1973)**, Hazırlayan: Kazım Öztürk, Önder Matbaası, Ankara 1973, s. 173; Ali Galip Baltaoğlu'nun çalışmasında Mehmet Fazlı Güleç'in sicil dosyasından hareketle göreve başladığı ve görevden ayrıldığı tarihler liste olarak verilmiştir. Bkz. Ali Galip Baltaoğlu, **Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938)**, Ocak Yayınları, Ankara 1998, s. 145.
- 2 Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)** İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2003, s. 53-127; Hüseyin Koca, **Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Mikro Yayınları, Konya 1998(?), s. 161 vd.

fırsattan istifade ederek Azerbaycan Türklerinin vaziyeti üzerinde bazı tetkikler yapmak³ istemiştir.

Görüldüğü üzere Güleç'in İran'da yaşayan Azeri Türkleri ile ilgili bir rapor kaleme almasıyla bu sıradaki görevi arasında bir ilgi bulunmamaktadır.

Mehmet Fazlı Güleç'in İran'da Yaşayan Azeri Türkleri İle İlgili Raporu

Mehmet Fazlı Güleç'in, Başvekil İsmet Paşa'ya hitaben hazırladığı raporu on sayfadan ibarettir. Fazlı Güleç, bu incelemeyi şu iki açıdan gerekli görmektedir;

Azerbaycan Türkleri, Türkiye ile büyük Türk kitlesi arasında bir vasıl hattıdır. Bunların milli mevcudiyetlerini korumaları, Türkiye'de yapılan toplumsal inkılap hareketlerinin ve milliyetçilik akımının kolaylıkla büyük kitleye intikaline ve kültürel birliğin yıkılmaktan korunmasına ve Türk kitleleri arasında birlik ve bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olur.

Türkiye'nin doğusunda yer alan ve Türkçe'den başka aile dili kullanan Türklerin temsili işinde bir yanlarının yabancı memleketlerdeki Türk kitlesine dayanması Türkiye için daha faydalıdır. Bu durum onların Türk olmayan yabancılardan tecrit edilmelerine ve milli benliğe kudretle sarılmalarına hizmet eder⁴.

Anlaşılacağı üzere Güleç'in incelemesinin gerekçelerinden ilkinin, Azerbaycan Türklerinin Türkiye'nin izleyebileceği "Pantürkizm" politikasındaki yeri ve önemi oluşturmaktadır. İkinci gerekçede ise her ne kadar açıkça ifade edilmemiş olsa da Türkiye'nin doğusunda yaşayan Kürtlerin, yabancı devletler tarafından Türkiye'nin aleyhine kullanılması ve milli birlik ve beraberliğin zarar görmesi kaygısı yer almaktadır.

Fazlı Güleç, yapmış olduğu incelemeyi bu şekilde gerekçelendirdikten sonra İran'da yaşayan Azeri Türkleri arasında son zamanlarda yükselen milli benliğe ve bilince işaret etmektedir. Ona göre bunda, İran hükümetinin temsil işlerinde gösterdiği şiddete dayalı ve hatalı politikaları, Türkiye'de mezheplere karşı müsamahalı ve milliyete önem veren inkılabın doğması ve Cihan Harbi'nde oraya giden Türk kıtalarının attıkları milliyet tohumlarının yeşermesi etkili olmuştur⁵.

Fazlı Güleç, raporunun bundan sonraki aşamasında Makü, Merent ve Tebriz'de kendisinin ve arkadaşlarının edindiği izlenimlerden hareketle bölge halkının kültürel olarak Türkiye'ye olan yakınlığı ve sevgisi üzerinde durmaktadır. Azeri Türkleri, her fırsatta kendilerinin de Türk olduğunu ve kan kardeşi olduğumuzu ifade etmeye çalışmıştır. Heyeti selamlamaya gelen subay ve erlerin resmi komutlar dışında Türkçe konuştukları, Farsça'dan başka dil bilmeyen bir miralayın hizmet erine laf anlatabilmek için Türkçe öğrenmek zorunda kaldığı, İran'ın bölgedeki temsil politikalarından ve Farsça dışında başka bir dile eğitimde izin vermemesinden Türklerin rahatsız oldukları altı çizilen hususlardır⁶.

3 BCA(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 030.10.261.759.1/1.

4 BCA, 030.10.261.759.1/1

5 BCA, 030.10.261.759.1/1.

6 BCA, 030.10.261.759.1/2-5.

Fazlı Güleç, bölgede yaşayan Azeri Türklerinin kendilerine olan yakın ve sıcak ilgisinden bahsettikten sonra İran'ın bölgedeki politikalarına işaret etmektedir. İran yönetimi, bölgede ilk zamanlar devlet dairelerinde Farsça dışında dilin konuşulmasını yasaklamak, Türk adını ağza dırdırmamak gibi uygulamalara girişmiş ancak bu tür uygulamaların tepki çekmesi üzerine bundan vazgeçmiştir. İran'ın bölgedeki yeni yaklaşımı Türklerin yaşadığı bölgelere mektep açmak, bu mekteplerde Farsça eğitim vermektir. Güleç'e göre medreselerde verilmeye çalışılan Farsça eğitim, konuşma kudretinin kazanmasını sağlasa da "milli benliğin ilk ve en kuvvetli amili olan dilin kaybolması için bir tehlike arz etmeyecektir." İran'ın Türkiye'ye yakın olan şehirlerini imar etmeye ve bu sayede Türkiye'ye medeni üstünlük kurmaya, Türk muhiti olan Tebriz'de münevver ve üstün bir Fars zümresi oluşturulmaya çalışıldığı, bunun oradaki Türk benliği için en büyük tehlike olduğu raporda üzerinde durulan hususlardır⁷.

Fazlı Güleç, "Türk dili vatan hudutları haricinde ve hassaten bizden yeni ayrılan Suriye, Irak gibi memleketlerle İran, Kafkasya ve Orta Asya taraflarında muhtelif dille konuşanlar arasında umumi anlaşma dili olarak tutunuyor. Daha fazla ihmalkâr davranırsak dilimizin bu imtiyazı kaybedeceğine şüphe etmemelidir. Balkan memleketlerinde de Türkçe'yi anlayanların ve konuşanların az olmadığını işitiyorum"⁸ dedikten sonra hem sınırlarımızın dışında kalan Türklerin milli benliğine takviye yapabilmek hem de Türkçe'nin imtiyazını korumak için önem verilmesi gereken hususları beş madde halinde sıralamaktadır:

Tebriz'de tebaamız üç beş Ermeni'den ibarettir. Önemli bir Türklük merkezi olması nedeniyle Tebriz'de suni bir koloni oluşturulmalı ve münevver bir Türk cemaatini orada barındırma ve yaşatma çaresi aranmalıdır. Bu sayede Tebriz'de bir Türk mektebi açabilmenin yolu bulunabilir.

Türk dilini kolayca neşredebilmek için aydınlarımızın Tebriz'de Fransızca öğretme mektepleri açmaları en doğru yoldur. Bu sayede oradaki Türkler, bu mekteplere serbestçe rağbet ederler ve mahalli hükümetin dikkatini çekmeden Türk harfleri öğretilmiş olur.

İstanbul Üniversitesi'nde veya Ankara'da ilmi bir dergi çıkarılmalı ve bu dergide sınırlarımız haricindeki milli cereyanlar mevzubahis edilmeden "ilmi ve fenni" yazılar yazılarak en ucuz fiyatla komşu memleketlere gönderilmelidir. Bu derginin yaşayabilmesi için bütün memurlar ve subaylar mecburi abone yapılmalıdır. Aydınların, tüccarların ve sair vatandaşların bu dergiye abonelikleri teşvik edilmeli, İstanbul Üniversitesi'ne yeni gelen şöhretli profesörlerin dilimizde yazılmış makaleleri dergide yer almalıdır.

İran'da yaşayan Azeri Türkleri arasında sınırlı bir zümrede olmak üzere Fuzuli divanı, Aşık Kerem, Aşık Garip, Arzu ile Kamber ve Hoca Nasrettin gibi kitapların dışında yayın bilinmemektedir. Türkçe yazılmış ve yazılacak güzel ve ilgi uyandıran romanlar çoğaltılarak bu memleketlerde yok pahasına dağıtılmalıdır. Bu türden yayınlar teşvik edilmelidir. Kültürel bağlantı olarak Van'da veya diğer hudut şehirlerimizden birinde bir mektep açıp hariçteki Türkleri kabul etmeli, okutmalı ve bir dergi çıkartmalıdır. Maksada daha yakın olan bu hareketin manası hasımlarımızca kolayca sezilebileceğinden teyakkuz haline ve karşı tedbirlere mahal vermemek için bu okutma ve neşriyat işinin uzak merkezlerde yapılması daha doğru olacaktır.

7 BCA, 030.10.261.759.1/5

8 BCA, 030.10.261.759.1/6.

Sınıra yakın şehirlerimizin imarına ve bunlarla aramızda ticari bağlantı tesis edecek ve yatacak yolların yapılmasına; bu suretle medeni üstünlüğün bizim tarafta muhafazasına ve birbirimizle kaynaşma teminine çalışılmalıdır⁹.

Sınırlarımızın dışında kalan Türklerin milli benliklerinin güçlendirilmesi ve onlarla kültürel bağların kurulması ve korunması ile ilgili önerilerini bu şekilde sıralayan Fazlı Güleç, manevi üstünlüğün halen bizde olduğunu, yabancı ellerde yaşayan ırkdaşlarımızın arkalarında bizi yalnızca kafalarıyla değil gözleriyle de üstün görebilmeleri ve bize daha güvenle dayanabilmeleri için maddi sahada da üstün hale gelmek gerektiğinin önemini vurgulamaktadır.

2-“Azeri Türkleri” Ekseninde Türkiye-İran İlişkilerine Genel Bir Bakış (1923-1934)

Bu başlık altında, Mehmet Fazlı Güleç’in raporunu da göz önüne alarak Türk-İran ilişkilerine bu açıdan bakmayı deneyeceğiz. Bunu yaparken amacımız, Türk-İran ilişkileri ile ilgili başka kaynaklarda yer alan bilgileri tekrar etmek değildir. Burada, bu dönem Türk-İran ilişkilerinde Azeri Türklerinin bir mesele olarak ele alınıp alınmadığı, Türk dış politikasının bu tarihlerde İran’da yaşayan Türklerle ilgili herhangi bir politikasının olup olmadığı sorularına yanıt aramaya çalışacağız.

Bu dönem Türkiye-İran ilişkilerinin konu alan literatüre bakıldığında her iki ülkenin birbirine karşı kuşkulu yaklaştığına dair bilgilerle karşılaşmak mümkündür. Şöyle ki Türkiye, özellikle Şeyh Sait Ayaklanması ile başlayan ve sonrasında aralıklarla devam eden feodal karakterli asi Kürt ayaklanmalarıyla uğraştığı sıralarda İran’ın, “Kürt kartı”nı kullanmaya çalışacağından, İran ise Türkiye’nin kendisine karşı “Azeri kartı”nı kullanabileceğinden kuşku duymuştur¹⁰. İran’ın bir başka kaygısı, Türkiye’nin Turancı bir dış politika takip edip etmeyeceği olmuştur¹¹. Her iki ülke bu dönemde birbirinin dahili ve harici politikalarını dikkatle takip etmekle birlikte bu konuları bir politik manivela olarak kullanmaktan imtina etmiştir¹². Rıza Şah’ın Azeri Türklerine yönelik “Farslaştırma” politikalarından Türk hükümeti haberdar olmakla birlikte bu konuda tepkisiz kalmayı yeğlemiştir¹³. Başta Mehmet Emin Resulzade olmak üzere bu tarihlerde Türkiye’de yaşayan Azerbaycanlı aydınların çıkarmış oldukları Yeni Kafkasya, Otlu Yurt, Bildiriş ve Azeri Türk isimli gazete ve dergiler, “Ecnebi politikasına alet olarak komşu ve dost hükümet aleyhine” yayın yaptıkları gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararnamesiyle kapatılmıştır¹⁴. Dolayısıyla, bu tarihlerde Türk dış politikasının “Güney Azerbaycan” veya “İran’da yaşayan Türkler” ile kültürel bağları

9 BCA, 030.10.261.759.1/7-8.

10 Gökhan Çetinsaya, “Milli Mücadele’den Cumhuriyet’e Türk-İran İlişkileri 1919-1925”, **ATAM Dergisi**, C. 16, S. 48 (Kasım 2000), s. 782-784; Gökhan Çetinsaya, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye-İran İlişkileri”, **Türkler**, C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 260; Polat Kara, **Türkiye-İran İlişkileri (1923-1960)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 39-40.

11 Şamil Ünsal, “Atatürk’ün Bakış Açısı Çerçevesinde Türk-İran İlişkilerinin Kısa Bir Değerlendirmesi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 205 (Ağustos 2013) s. 31; Mehmet Çete, **Türkiye-İran İlişkileri (1919-1938)**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s. 29.

12 Çetinsaya, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye İran İlişkileri”, s. 26; Ahmet Özgiray, “İngiliz Belgeleri Işığında Türk-İran Siyasi İlişkileri”, **ATAM Dergisi**, C. II, S.33 (Kasım 1995) s. 692-698.

13 Çetinsaya, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye İran İlişkileri”, s. 26.

14 BCA, 030.18.01.02.22.59.013/1 (Bkz. Ek-1)

koruma ve geliştirme gibi bir meselesinin olduğuna dair elimizde bilgi mevcut değildir. Bu konunun, bu dönem Türkiye-İran diplomatik ilişkilerinde bir mesele olarak ele alındığını gösterir bir bilgi ve belgeye rast gelmedik. İki ülke arasında yapılan antlaşma metinlerine bakıldığında İran'da yaşayan Türklerin durumu, kültürel hakları vesair gibi bir maddeyle karşılaşılmaz¹⁵. Türk Genelkurmayı'nın 1927 yılında İran Azerbaycan'ı üzerine bir tetkik raporu hazırlamış olması¹⁶, Van Hudut Komiseri'nin İran'ın bölgedeki Türklere yönelik politikaları konusunda bilgi vermesi¹⁷, Türkiye-İran ilişkilerinde böyle bir meselenin olduğu anlamına gelmemelidir. Bu açıdan bakıldığında Barış Metin'in makalesinin içeriği ile başlığı arasında bir uyumsuzluk söz konusudur¹⁸.

Her iki ülkenin kuşkularından kurtulması 1926 yılında yapılan dostluk ve güvenlik antlaşmasıyla başlamış, 1932 yılında yapılan Türkiye-İran Dostluk Antlaşması ve Güvenlik, Tarafsızlık ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması ile taçlanmıştır¹⁹. Bu tarihten sonra iki komşu ülke sınır anlaşmazlıklarını halledecek ve Rıza Şah Pevlevi'nin 10 Haziran 1934 tarihinde Türkiye'ye ziyareti gerçekleşecektir²⁰. Şurası ilginçtir ki Fazlı Güleç'in böyle bir raporu kaleme aldığı tarihlerde Türk diplomasisi Rıza Şah'ın Türkiye'ye yapacağı ziyaretin planını yapmakla meşguldür. İki ülke arasındaki ilişkilerin genel seyriyle, bahsi edilen raporun içeriğinin örtüşüğünü söyleyemeyiz. Bu açıdan bakıldığında Mehmet Fazlı Güleç'in Mayıs 1934 tarihinde başmüşavirlik görevinden alınması basit bir görev yeri değişikliği olmayabilir. Rıza Şah'ın Türkiye ziyareti sırasında kendisinden serzenişle söz ettiği Tahran Büyükelçisi Hüsrev Gerede'nin hemen görevden alınması Türkiye'nin İran ilişkilerini zedeleyecek tutum ve davranışlara karşı hassas olduğunu göstermektedir²¹. Netice itibarıyla Fazlı Güleç'in raporunun içeriği ile bu tarihlerdeki Türk-İran ilişkilerinin havası ve genel seyri karşılaştırıldığında bir uyumluluk olduğunu söyleyemeyiz. Fazlı Güleç'in düşüncelerini Türk hariciyesinin o dönem İran'a dönük politikalarının bir parçası olarak okumak ve değerlendirmek kanımızca doğru değildir.

-
- 15 Bu antlaşma metinleri için bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, C. I, TTK, Ankara 2000, s. 282-288,428-429.
- 16 Bkz. Emin Özdemir-Ali Çakırbaş, "1927 Tarihli Genelkurmay'ın İran Azerbaycan'ı Tedkik Raporuna Göre Bu Bölgedeki Kürt Aşiretleri", **Tarih Okulu Dergisi**, S. XV (Eylül 2013) s. 311-329.
- 17 Barış Metin, "Türk-İran İlişkilerinde Güney Azerbaycan Meselesi", (1918-1938), **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.2 (Ağustos 2012) s. 179.
- 18 a.g.m.,s. 157-182.
- 19 Bu antlaşma metinleri için bkz. Soysal,a.g.e.,C. I, s. 282-288,428-434; Mehmet Saray, **Türk-İran İlişkileri**, ATAM, Ankara 2006, s. 289-304.
- 20 Rıza Şah Pevlevi'nin Türkiye ziyareti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. L. Hilal Akgül, "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pevlevi) Türkiye Ziyareti", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S. 7, s. 18-40; M. Volkan Atuk, "İran Şahı Rıza Pevlevi'nin Türkiye Ziyareti", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S. XVII/35 (2017 Güz) s. 219-243.
- 21 Akgül, a.g.m., s. 48.

SONUÇ

Mehmet Fazlı Güleç, mülkiyenin farklı kademelerinde uzun yıllar görev yapmış deneyimli bir bürokrattır. Kendisi, 1932-1934 yılları arasında Birinci Umumi Müfettişlik Başmüşaviri olarak görev yaptığı dönemde Türkiye ile İran arasındaki sınır görüşmelerini yürüten heyete başkanlık etmek amacıyla İran'da bulunmuştur. Bu seyahat vesilesiyle bölgede yaşayan Azeri Türkleri hakkında incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemelerden hareketle İran'da yaşayan Azeri Türkleri hakkında edindiği izlenimlerini, sınır dışında kalan Türklerle Türkiye'nin kültürel bağlarının nasıl devam ettirilebileceği ile ilgili görüşlerini Başbakan İsmet Paşa'ya bir raporla iletmiştir. Bu raporun dönemin yöneticilerinin nazarında nasıl bir değerlendirmeye tabi tutulduğu konusunda bir bilgiye sahip değiliz. Fazlı Güleç'in sınırlarımızın dışında kalan Türkler ile ilgili görüş ve önerilerinin ne derece dikkate alındığı ve uygulamaya konduğu konusunda da elimizde somut bir bilgi yoktur. Fazlı Güleç'in raporu üzerinden o dönem Türk hariciyesinin İran'daki "Azeri Türkleri"yle ilgilendiği, bunu politik bir araç olarak kullandığı kanaatine varmak mümkün değildir. Çalışmamızda da ortaya koymaya çalıştığımız üzere, Fazlı Güleç'in düşüncelerinin bu dönem Türk-İran ilişkilerinin ruhuna uygun olduğunu söyleyemeyiz. Elimizdeki bu raporu, diplomat olmayan, deneyimli ve halka yakınlığıyla bilinen bir bürokratin, milliyet ve memleket meselelerine olan duyarlılığının bir göstergesi olarak okumak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Kuşkusuz, raporda verilen bilgiler, İran'da yaşayan Azeri Türklerinin bu tarihlerdeki durumuna ışık tutması açısından da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv ve Resmi Yayınlar

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (23 Nisan 1920-14 Ekim 1973), Hazırlayan: Kazım Öztürk, Önder Matbaası, Ankara 1973.

Tetkik Eserler ve Makaleler

ÇANKAYA, Ali, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. IV, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969.

KOÇAK, Cemil, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)** İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2003.

KOCA, Hüseyin, **Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Mikro Yayınları, Konya 1998(?).

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, C. I, TTK, Ankara 2000.

SARAY, Mehmet, **Türk-İran İlişkileri**, ATAM, Ankara 2006.

BALTAOĞLU, Ali Galip, **Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938)**, Ocak Yayınları, Ankara 1998.

AKGÜL, L. Hilal, “Rıza Han’ın (Rıza Şah Pevlevi) Türkiye Ziyareti”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S. 7, s. 1-42.

ATUK, M. Volkan “İran Şahı Rıza Pevlevi’nin Türkiye Ziyareti”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S. XVII/35 (2017 Güz) s. 219-247.

ÇETİNSAYA, Gökhan, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye-İran İlişkileri”, **Türkler**, C. 17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 260-266.

ÇETİNSAYA, Gökhan, Milli Mücadele’den Cumhuriyet’e Türk-İran İlişkileri 1919-1925, **ATAM Dergisi**, C. 16, S. 48(Kasım 2000), s. 769-796

METİN, Barış, “Türk-İran İlişkilerinde Güney Azerbaycan Meselesi”, (1918-1938), **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.2 (Ağustos 2012) s. 157-187.

ÖZDEMİR, Emin - ÇAKIRBAŞ, Ali, “1927 Tarihli Genelkurmay’ın İran Azerbaycan’ı Tedkik Raporuna Göre Bu Bölgedeki Kürt Aşiretleri”, **Tarih Okulu Dergisi**, S. XV (Eylül 2013) s. 311-329.

ÖZGİRAY, Ahmet, “İngiliz Belgeleri Işığında Türk-İran Siyasi İlişkileri, **ATAM Dergisi**, C. II, S.33 (Kasım 1995) s. 687-698.

ÜNSAL, Şamil, “Atatürk’ün Bakış Açısı Çerçevesinde Türk-İran İlişkilerinin Kısa Bir Değerlendirmesi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 205 (Ağustos 2013) s. 25-42.

Tezler

ÇETE, Mehmet, Türkiye-İran İlişkileri (1919-1938), **Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya 2007.

KARA, Polat, Türkiye-İran İlişkileri (1923-1960), **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2010.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

KARARNAME

Şube :
Sayı : 11631

Ecnebi polıtıkasına alet olarak komşu ve dost hükümet aleyhi-
ne neşriyatta bulunan Yeni Kafkas, Otlı Yurt, Bildiriş ve Azeri Türk x
Gazete ve Risalelerinin Matbuat Kanununun ellinci maddesine tevfiikan
kapatılmaları; Hariciye Vekili Beyfendinin şifahen vukubulan teklifi
üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 17/8/93İ tarihli içtimasında tasvip x
ve kabul olunmuştur.

17/8/93İ

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V.

İsmail

Ad. V.

M. Kemal

M. M. V.

Fevzi

Da. V.

Ha. V.

S. T. Bey

Ma. V. V.

S. R. Bey

Mf. V.

Erat

Na. V.

L. M. Bey

İk. V. V.

L. M. Bey

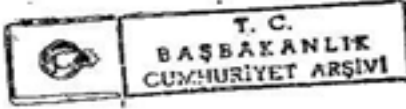
S. İ. M. V.

S. R. Bey

080 18 22 59 13

Ek-2 Mehmet Fazlı Güleç'in 13 Ocak 1934 tarihli Raporu

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine

Azari Türklerinde müşahede-
ler:

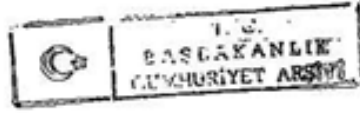
Son defa Makûde toplanan Türkiye-İran Daimî Hüdud Komisyonunda Hükümeti temsil eden Heyete riyaset için gitmiştim. Bu fırsattan istifade ederek Azerbeycan Türklerinin vaziyeti üzerinde bazı tetkikler yapmaktan kendimi men edemedim.

Bu tahkikata iki noktadan lüzum gördüm:

- 1.- Azerbeycan Türkleri Türkiye ile büyük Türk kitlesi arasında bir vasıl hattıdır. Bunların Millî Mevcudiyetlerini muhafaza etmeleri ana vatanda doğan içtimaî inkılâp hareketlerinin ve Milliyet cereyanlarının kolaylıkla büyük kitleye intikali- ne ve kültür birliğinin yıkılmaktan korunmasına ve türk kit- leleri arasında tecanüs tesisine yarar.
- 2.- Memleketimizin şarkında mevcut ve Türkçeden başka aile dili kullanan türklerin temsili işinde bir yanlarının Ecnebî mem- leketlerdeki türk kitlesine dayanması bizim için daha fayda- lıdır. Bu vaziyet onların türk olmıyan ecnebîlerden tecridine ve Millî benlige kudretle sarılmalarına hizmet eder. İran Azerbeycanı Türklerinde Millî Benlik bir kaç sene evvel İran Hükümetinin temsil işinde gösterdiği şiddetten doğma mu- akese hissile şuarsuz olarak takviyet bulmuştur. Türkiyede mezheplere karşı müsamaha ve milliyete kıymet ve- ren inkılâbın doğması Büyük Harpte oralara giden Türk kitalası- nın attığı tohumların kolaylıkla tenebbütüne ve milliyet duy- gularına doğru şuurlu ve nurlu hamleler atılmasına da ayrıca sebep olmuştur. İran Azerbeycanı ile ilk temasında kulaklarım en büyük zevki- ni aldı. Heyetimizi selâmlamağa gelen kıta Zabitan ve efra

-8-

030	10			261	759	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

213
215
(2)

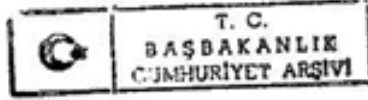
Resmî Kumandalar haricinde Türkçe tekellüm ediyorlardı. Farisî den başka dil bilmiyen bir Miralay hizmet neferine meram anlatabilmek için Türkçe öğrenmek mecburiyetinde kaldığını söyledi. Orada her fert bizi gördükçe bizle alâkadar olmakta ve bir fırsat bulup kendilerinin de türk olduklarını ve bizimle kan kardeşi bulduklarını bize duyurmak için tehalük göstermekte idiler. Misafir olduğumuz Makûl Serdarı (Bu Zatın İran Şahı tarafından hile ile hapsedilip itlâf edildiği öğrenilmiştir.) İkbâlüssaltana Murtaza Kulu Hanın öksüz çocuğu dokuz on yaşlarında Hasan Han bizden türkçe harflerini öğrenmeğe heveslendi. Arkadaşlar bu küçük harfleri tanıttılar çarçabuk yazı yazmağa başladı. Matbaa harflerini taklit ederek yazıyordu. Arap harflerile ve Türkçe bir yazı yazmak istedi şu ibareyi yazdı. "Men Türküm. Öz dilim Türkçe idi. Veli Mene medresede farisî okudular." Bu cümle Hasan Hanın masum dilile bize yapılmış bir tezellüdü.

Hudut tahdidine memur Zabitanın dinledim:

İran Zabiti neferine farisî bir emir vermiş nefer anlayamamış bizim zabıt kumandayı türkçe tekrar edince "Men Türki danışirem farisî bilmirem" demiş ve emri yerine getirmiştir. Bir gün Rumiye Valisi Muzaffer hanla beraber Bahçecik köyünde Makûye gidiyorduk. Yolda Hacı Emin Paşa Han isminde bir Zata tesadüf ettik. Valiye bir kâğıt uzatıp "bunu ohu mene diki ne isteyüpler" dedi. Vali "senden bir şey istemezler kıtlık oldu zahire isterler" dedi. Hacı Emin Paşa "bu farisîdir ben anyamadım cevabını verdi. Beraberimde seyahat eden Birinci Umûmî Müfettişlik Cümhuriyet Halk Fırkası kâtibi Alaattin Bey bizden bir iki gün evvel Tebrize gitmişti. Kendisinin tarassutuna memur edilen zabıt; türk olduğunu bildirerek vazifesini aynen söylemiş ve İran hükûmetinin temsil siyasetini şiddetle ten-

030	10			261	253	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

2/

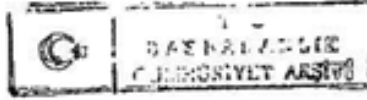
(3)

kit edip Türklerin buna tahammül edemeyeceklerini beyan etmekle beraber Farslar nakadar betbahttır.Çünkü türkü takibe türkü memur etmişlerdir demiştir.Hizmetimize tahsis edilen türk çocukları her fırsattan istifade ederek bizimle konuşmağı fırsat bilmekte idiler. Ve bizden eşyanın isimlerini sorup buna siz nedersiniz demekte ve kendilerince de o şeye verilen ismin aynı olduğunu gördükçe sevinç duymakta oldukları ve kalplerinin göğüslerinde kabardığı ve çarpdığı hiss olunmakta idi.Bu grurun kendilerinin siyaseten merbut oldukları camiia haricinde ,Kanla ve dille bağlandıkları daha yüksek bir camiayı şahıslarımızda sezmelerinden ileri geldiği anlaşılıyordu. Tebrize giderken " Merent"te rasladığımız bir çocuk bizi şapkalı görünce Avrupalı zannetmişti. Türkçe konuştuğumuz saman " siz efendimisiniz"dedi. "Efendi sizde kullanılmaz bu sözü nereden öğrendin?" dedik" Bizden çok gelip geçerler ben efendileri tanırım,biz Rus Türklerine efendi deriz.Biz de türkü amma siz bizden daha selikalı (tekâmül etmiş)siniz."dedi.Biz seni Fars sanmıştık deyince "Ben medrese (Yani mektep) görmedim. medreseden çıkanlar Fars olurlar"cevabını aldık.

Bir gün bir düğüne davet edilmiştik.Düğün Makû köylerinden Kalecikte oranan Hanlarından birinin kızı ile bir diğar Hanın oğluna ait idi.Makûdeki 17.inci piyade alâyı Kumandanı Bağır Han maktul İkbâlüssaltana Murtaza kulu Hanın oğlulan Abbas Paşa Hanın damadıdır.O münasebetle Hanlara akrabadır.Bizi davet eden de Bağır Handı.Muhabbet derhal Türklüğe intikal etti. "Siz hepiniz türksünüz bize bir Fars tipi gösterin de görelim."dedik karşımızdaki İran heyetinden hudut komiseri Mufahhamî Hanı göstererek " Fars budur" dediler.Mufahhamî Han da Bağır Hanı gösterdi"bu da onlardandır"dedi.Bağır Han bunu şiddetle reddetti ve " Ben Afşarım halis türküm"dedi.Bir Hintli tipi olan Mufahhamî Han ile sarışın ve Elâ gözlü penbe çehreli Bağır

030 10 261 259 1

3

(4)

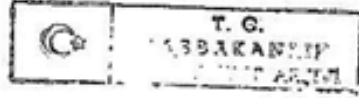
Hanın aynı milliyete mensup olmalarına zaten gönlümüz de kail olamazdı.

Şimalî Azerbeycan yani Rus Azerbeycanı Türkleri daha şuurlu milliyetperverdir.Oradan geçerken yeni nesilden olmak ve komünist tanınmak itibarile memuriyet almış bir gümrük memuru ile ilk defa konuştuk. sorduğumuz suallere cevaben bir kız çocuğu olduğunu ve adını Suna taktığını bu adın ölen annesinin adı olduğunu ve soyunu yaşatmak için taktığını söyledi.Komünistlik hisleri içinde bu soy yaşatma arzusu bilhassa dikkati calıptır.Yolda üç Türk arkadaş tirende bir kompartiman işgal etmiştik. Bir yer boş kalyordu.Oraya birini getirmek için bizden ruhsat istediler.Tabii muvafakat cevabı verdik. Onu getirmeğe giderlerken anî olarak kapı açıldı içeriye uzanan bir başın ağzından şu sözler döküldü:"Men türkdüm.Yanınıza biri katılacak türkçe bilmez gibi davranacak,yanında lâf etmeyin sizi gözleyicidir"dedi ve sıroidu.Bu vaziyet bizim de orada çarip olmadığımızı ,bizim için çarpan yürekler olduğunu göstermiştir.Ne bahtiyarlık....

Yine Tiflise geldiğimiz zaman Hammallar bizden Rus parası istidiler,"in Turist "salonunda karşımıza çıkan iptidada milliyet sezedemediğimiz bir ermeni ben Rus parası vereyim Vezne açılınca tebdil eder bana verirsiniz dedi ve on beş manat verdi.Hammal gidince kendisinin fazla duramayacağını ve mukabilinin ona tesviyesini rica etti.Bir buçuk Manat için bir türk lirasına istiyordu.Hükümetin Türk lirasına tayin ettiği 89 Kapik itibarile Devlet mağazalarından alışverişteki (çünkü Ecnebî parasile x mallar daha ucuz veriliyor)kiymeti göz önüne alınınca bir lira on Manat etmekle beraber hariçte gizli olarak 51 Manata ve daha yukarıya tebdil imkânı vardı.Derhal bir Türk Makinist ortaya çıktı ve Ermeniye sert sert hitap ederek çıkardı on beş Manatı verdi.Ve bizim türk lirasını yirmi manat itibarile ken

030 10 261 259 1

4

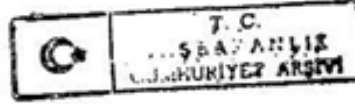
(5)

di bozdu.

İranlılar cenubî Azerbeycanda ilk zamanlar dairelerde Farisiden başka dil konuşurmamak ve türk adını ağza aldır-mamak gibi cebri temsil hareketlerine teşebbüs ettiklerini ve halk kitlesi arasında bunun muakeseedüğünü görünce bundan vaz geçerek başka çarelere baş vurduklarını öğrendim. Mahaza bu gün yine temsil hareketlerine doğru başka yollar dan yürünmektedir. Ötedenberi İranda yazı dili Farsca olduğunu öğrendim. Bu dile halen daha çok ehemmiyet verilmekte ve her tarafta hassaten türk ellerinde mektepler açılmaktadır. Mekteplerini ziyaret yolundaki arzularımız istekle karşılanma- dığından muvaffak olamadıkça da hariçten buralarda eskiden bizdeki medreselerde okutulan arapça gibi Farisiye mana ve- rilerek okutulmakta ve çocukların konuşma dili yine türk- çe olarak kalmakta olduğunu öğrendim. Bu usul çocukların Fars- ca yazılmış eserleri anlayabilmesine hizmet eder. Fakat konuş- ma dillerinin değişmesine müessir olamaz. Olsa olsa içlerin- den bazılarının konuşma kudretini kazanmasına yarayabilir. Millî benliğin ilk ve en kuvvetli amili olan dilin kaybolma- sı için bir tehlike arzuetmez.

İranlılar bize yakın olan şehirlerini imara hassaten çalışma- ta ve yollarını koruma ve çoğaltmaya ehemmiyet vermek sureti- le Türkiyenin kendilerine yakın ellerine bakarak medenî üstün- lük tesisine cabalamaktadırlar. Hududa yakın kıtalarının kıyafet daha iyi olmakla beraber Askerî binalarını da tanzim etmekte ve esaslı binalar vücude getirmektedirler. Makûden başka yerlerde çok kalamamakla beraber türk muhiti olan Tebrizde münevver ve üstün bir Farscı tabakası vücude getirmeğe çalıştıklarını da işittim. Kanaatımca oradaki türk benliği için en büyük tehlike budur. Tarihin gösterdiği misallerle öğrenebiliyoruz ki

030	10			261	159	1	5
-----	----	--	--	-----	-----	---	---

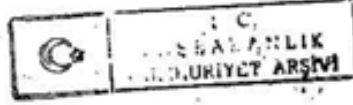

953
2
(6)

Temsilde kalabalıktan ziyade Medenî üstünlük muvaffak oluyor. İranlılar-da bilhassa Tebrizde Türk diline hele türk harflerine karşı şiddetli bir husumet ve hassasiyet vardır. Ermeniceye bile yer verilen bu memlekette türk dili ve hele türk harfleri en küçük musamahaya mazhar olamamaktadır. İranlıların bu hassasiyet haklarıdır. Fakat bizim için benliğine muhafaza etmesi lâzım olan bu kitleye karşı doğrudan doğruya olmasa da kendilerini ayakta tutabilecek ve düşmelerine mani olacak vasıtalı yardımlara ehemmiyet vermek icap eder sanırım. Gördüğüme ve işittiğıme göre Türk dili Vatan hudutları haricinde ve hassaten bizden yeni ayrılan Suriye Irak gibi memleketlerle İran ,Kafkasya ve Ortaasya taraflarında muhtelif dille konuşanlar arasında umumî anlaşma dili olarak tutunuyor. Daha fazla ihmalkâr davranırsak dilimizin bu imtiyazı kaybedeceğine şüphe etmemelidir. Balkan memleketlerinde de Türkçeyi anlayanların ve konuşanların az olmadığını işidiyorum. Bu vaziyete göre bir taşla iki kuş vurabilmek yani hem hariçteki türklerin benliğine takviye hem de türkçemizin imtiyazını korumak için şu hususlara ehemmiyet vermeliyiz.

- 1.- Tebrizde tebaamız üç beş ermeniden ibarettir. Orası mühim bir türklük merkezi olmak itibarile suni bir koloni vücade getirmek ve münevver bir türk cemaatini oraya sokup barındırmak ve yaşatmak çaresini aramak ve temin etmek lâzımdır. tâki orada bir türk mektebi açabilmenin yolu bulunabilsin.
- 2.-Türk dilini kolayca neşredebilmek için münevverlerimizin orada Fransızca öğretme mektepleri açmalarını en doğru yol gibi görürüm.Çünkü oradaki türkler bu mekteplere serbestce rağbet edebilirler. Ve mahallî Hükûmetin dikkat nazarını celbetmeden türk harfleri öğretilmiş olur.
- 3.-İstanbuldaki Üniversitede veya hükûmet merkezinde ilmî bir Mecma çıkarma ve bunda hudutlar haricindeki Millî cereyan

030 10 261 759 1 6

(7)

ları mevzuubahs etmeden sadece ilmî ve fennî yazılara ehemmiyet vermek ve bu suretle hükümetleri kuşkulandırmadan bu Mecmuayı en ucuz fiatla kumsu memleketlere sokup satmak muvafık olur.

Bu Mecmuanın yaşaması için bütün memurlar ve zabıtlar mecburî abone edilmelidirler. Diğer münevver tüccar ve sair vatandaşlar da propoğanda ile bu aboneye teşvik edilmelidirler. Bu mecmuada Üniversitemizin yeni gelen şöhretli profesörlerinin dilimizde yazılmış makaleleri hassaten yer almalıdır.

- 4.- Bundan başka dilimizde yazılmış ve yazılacak güzel ve me raklı romanları tab ve temsil etmek suretile bu memleketlerde yokbahasına satmalıyız. Hattac bir nisbet dahilinde bedava bile tevzi ettir eliyiz ve bu kabil neşriyatı teşvik etmeliyiz. Bendeniz Cenup azarâlerinin bizim şairlerinâ eserlerinden hangilerini okuduklarını sordum. Kendi lehçelerinde olmak itibarile sadece Fuzulî İvânınır okduğunu öğrendim. diğerleri ya hükümdarları met etmek veya meshep gayretini gütmek itibarile bu memleketlere girememişlerdir. Fuzulidivânı da daha çok bir zümreye inhisar etmiştir. Buna mukabil suya sabuna dokunmaz basit aşk masallarından ibaret olan aşık Kerem, Aşıkgarip, Arzu ile kamber ve lâtifelerden ibaret olan Hoca Nasrettin gibi kitaplardan her okuma bilen türkû haberdar gördüm. Ve aramızdaki kültür rabitası olarak konuşma dilile sadece bunları bulabildim. Kültür hareketleri arasında Vanda veya sair hudut şehitlerimizden birinde bir mektep açıp hariçteki türkleri kabul etmek ve okutmak ve bir mecmua neşretmekte mütalea olunabilir. Maksada daha yakın olan bu hareketin manası hasımlarımızca kolayca sezilebileceğinden teyakkuzu ve mukabil tedbiri mucip olur diye korkarım. Ve bu okutma ve neşriyat işinin uzak merkezlerde yapılmasını daha doğru bulurum.

030	10			261	759	1	z
-----	----	--	--	-----	-----	---	---

(8)

5.-Hudutlara yakın şehirlerimizin imarına ve bunlarla aramız-
da ticarî revabit tesis edecek ve yaşatacak yolların
inşasına ve bu suretle medenî üstünlüğün bizim tarafta
muhafazasına ve bir birimizle kaynaşma ve yaklaşma teminine
mesai sarfetmemiz icap eder.

Manevî üstünlük halen bizdedir. Türk devletinin ve cemiyet-
inin manevî kudreti açık olarak göze çarpmaktadır. Bize
iltica etmek en mühim emeli olan bir İran Türk köylüsü il-
tica sebebini kendi mantığı ile izah ederken " Türkiyede
kanun var ,adalet var bizde Şallak(Tokat, dayak şemektir)
var" diyor.

Bu üstünlüğü maddi sahada dahi elde etmek ve bizim tara-
fa geçenlerin bu tarafı daha ileri görmelerini ve yaban-
cı ellerde yaşayan ırkdaşlarımızın arkalarında bizi yalnız
kafalarile değil gözleriyle de daha üstün görebilmeleri
ve bize daha emniyetle dayanabilmeleri sebeplerini halk et-
mek mecburiyetinde bulunduğumuzu arz ederim efendim hazretleri

13. I. 1934

Birinci Umumî Müfettişlik

Başmüşaviri

030	10			261	759	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

8